

МЕТОДОЛОГИЯ
ЗА ИНИЦИИРАНЕ И МОНИТОРИРАНЕ
НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ В ПРОГРАМИ,
ПРОЕКТИ И ОРГАНИЗАЦИИ,
СВЪРЗАНИ С ДЕЦАТА И СЕМЕЙСТВОТО

РАБОТЕН ВАРИАНТ

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА 1: Въведение.....	5
ГЛАВА 2: Преглед на практиките на детско участие в България.....	10
ГЛАВА 3: Професионални стандарти и етични принципи.....	13
ГЛАВА 4: Концептуална рамка на методологията „Моделът на детско участие“	18
ГЛАВА 5: Развитие на методологията на детско участие.....	25
ГЛАВА 6: Обсъждане на резултатите.....	47
БИБЛИОГРАФИЯ.....	49

Скъпи колеги,

Тази методология е предназначена за професионалисти, които управляват или работят в програми и услуги, чиито потребители са деца - например училища, педиатрични клиники, детски центрове и др. Тук подробно са описани принципите и конкретните стъпки, чрез които може да се потърси мнението на децата в качеството им на потребители, показани са начините, по които да ги подкрепим и мотивираме да ни дадат своята обратна връзка, да споделят своите идеи и предложения по конкретен въпрос или като цяло за развитието на дадена услуга или програма.

Ползата от такава инициатива е изключително голяма, както за самите институции с цел подобряване на качеството на тяхната дейност в услуга на децата, така и за участниците в консултативната детска група, които се чувстват зачетени и овластени.

Все още детството и юношеството се възприемат като преходен период – подготовка за бъдещия, за реалния живот като възрастни. Децата обаче притежават не само бъдещ, а и настоящ потенциал за обществото. За съжаление обикновено той не се използва пълноценно.

Почти всички страни в света са приели и ратифицирали Конвенцията на ООН за правата на детето. Всички общества гледат на децата си като на висша ценност и гарант за бъдещето на общността и нацията. Въпроси като какво е детството, кога се достига зрелостта, кое е най-доброто за децата продължават да присъстват и да търсят своите отговори в различни общества и култури. Но обикновено в това търсене не участват самите деца. Сред всички живи организми на Земята човешкият индивид има най-дълъг период на развитие и зависимост. Той изисква много вложения – грижа, внимание, ресурси, за да постигне максималното си развитие и капацитет. Но моделът на грижа и протекция на децата, наред със своята необходимост и със своите предимства, носи и риска на тях да се гледа като на обект на развитие, а не като на субект – не като на индивиди, които не само се нуждаят от грижи, но могат и да участват по различни начини в оформянето на своя живот, на живота на своето семейство и на общността, в която живеят.

Понякога наблюдаваме не само съпротиви по отношение на идеята за правата на децата, но и противопоставяне на техните права спрямо правата на възрастните. Такова противопоставяне не бива да се насърчава. Зачитането на правата на децата няма за цел да наложи някакъв „диктат“ от страна на подрастващите, а да насърчи разгръщането на детския капацитет и индивидуалност – процес, в който ролята на родителя и на възрастния е ключова, защото именно възрастните могат да осигурят ресурсите, подкрепата, менторството и примера за това разгръщане.

С възхода на модерните технологии и с развитието на информационното общество децата и младите стават все по-активни. И това е нормално, защото за тях

новите технологии и активният обмен на информация са нещо естествено още от раждането им, за разлика от предишните поколения, които трябва да привикват към тези новости. Днес млади хора се заявяват, включват се в инициативи или сами поставят началото на такива, някои привличат и значителен обществен интерес, превръщат се в лидери на мнения и ролеви модели за своите връстници. Всичко това показва, че самите подрастващи търсят начини да утвърдят себе си и да заявят своите позиции. Те искат да бъдат включвани, доколкото е възможно, в планирането и изграждането на бъдещето – бъдеще, в което ще живеят самите те. Проблемите, които се раждат днес, ще трябва да бъдат решени утре – в бъдещето, в което ще живеят нашите деца.

Днес децата по-активно от всякога търсят своето място в света. И те имат какво да ни кажат и с какво да допринесат. Именно това е убеждението, което стои в основата на правото на децата на участие. За мнозина детското участие все още звучи като неясна концепция и точно затова заслужава още повече внимание и разбиране. То не цели да заличи разликата между дете и възрастен, нито да даде пълна свобода на децата да правят каквото си искат. Целта му е да даде шанс да бъде чут гласът на детето, съобразно неговото ниво на развитие, неговите възможности и обективните факти. Децата няма как да започнат да вземат решения вместо възрастните, но те имат право да изразят своите позиции, своите мнения, идеи и предложения. И те заслужават да бъдат чути. Защото това, което ни кажат децата, може да се окаже полезно, да ни даде нова гледна точка, да ни насочи към ново решение или да ни разкрие неочакван аспект на някой проблем. И дори самият акт на изразяване, възможността да бъдеш чул, вдъхва у децата повече увереност и вяра, че има какво да кажат и с какво да бъдат полезни, помага им да се почувстват ангажирани и отговорни. А това е важна стъпка към изграждането на бъдещи уверени, мислещи и целенасочени поколения.

Вярваме, че настоящият текст ще помогне на всеки мотивиран професионалист да зададе приложима рамка за детско участие. В създаването на предлаганата методология в качеството си на консултанти са участвали деца, а самите ние сме изпробвали на практика предлаганите дейности. Както споменахме, документът очертава фундаменталните принципи на този процес. В него ще намерите насоки как практически се организират дейностите, така че да се даде възможност на децата да изразят своята позиция чрез създаване на групи за детско участие, тяхното поддържане и мотивиране, показват се разликите между реалното и формално детско участие, предоставя се и конкретна техника за отчитане и измерване на резултатите от този процес.

Екипът на фондация „Асоциация Анимус“ остава на разположение за обучение и методологическа подкрепа при заявка от ваша страна.

Убедени сме че усилията си струват!

ГЛАВА 1: ВЪВЕДЕНИЕ

ПРАВО НА УЧАСТИЕ

Конвенцията на ООН за правата на детето е мотивирана от идеята, че децата са независими субекти и затова имат права. Едно от нещата, които конвенцията, ратифицирана и от България, се стреми да гарантира на всички деца по света, е възможността им за активно участие в обществените процеси.

Чл. 12 от Конвенцията гласи: „Държавите - страни по Конвенцията, осигуряват на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето.”

ЗНАЧЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО

Обикновено възрастните са тези, които взимат решенията относно децата и тяхното благополучие. От друга страна, децата и младите хора имат свои собствени чувства, нужди и очаквания, както и собствени идеи за това как трябва да се случват нещата и как могат да бъдат задоволени техните потребности. Ако възрастните не са наясно как наистина се чувстват децата, какво искат и от какво имат нужда, това, което им дават, може да се окаже недостатъчно или да доведе до повече неблагоприятни, отколкото благоприятни последици.

Важният въпрос, който трябва да се повдигне тук, е какви са бариерите пред детското участие.

На първо място, това е отношението на възрастните. Възрастните често не са готови да гледат на децата като на хора, способни да имат свое собствено мнение и идеи, подценяват интелектуалните способности на децата и младите хора, не се доверяват на мнението и идеите им, не са готови да

предадат контрола - покровителстват децата и мислят, че са длъжни да ги защитават от поемане на отговорност преди да навършат пълнолетие.

Наистина, развитието е сложен процес и в този процес децата имат нужда от повече отговорности и шансове да формират и изразяват мнението си. Това ги овластява и им дава по-задълбочено разбиране относно връзките между действията и техните последствия. Способността да се поема отговорност и да се взимат самостоятелни решения не се появява на определена възраст, а се развива през годините. Стимулирането на детското участие със сигурност може да допринесе за това развитие.

Друга бариера пред активното детско участие е липсата на знание и ноу-хау. Дори възрастните, които мислят доброто на децата, няма да могат активно да ги въвлекат, ако нямат практическите инструменти, с които да го направят. Именно затова добрите практики и обменът на информация имат ключово значение.

В същото време, за да се разбере наистина какво е детско участие, трябва да сме наясно с това какво то не е. С други думи, трябва да разбираме кога една инициатива не дава възможност на децата да участват или не го прави по значим начин, което води до формално, а не и до реално участие. Роджър Харт¹ обяснява процеса на детското участие, като използва метафора на стълба, където най-ниските стъпала са дейности, които не водят до истинско детско участие, а до формално, а именно:

■ Манипулация. Ако възрастни карат децата да правят нещо, без да го разбират или без да разбират собствените си действия. Пример: деца, които носят плакати на политически протест, без да разбират какво е това събитие и каква е тяхната роля. Или събиране на деца, за да дадат препоръки относно училището, в което учат, и след това да не последва нищо и децата да не получат обратна връзка защото нищо не е направено. Това не е смислено, а привидно участие и дори може да бъде описано като форма на експлоатация. Манипулацията е неетичен подход.

¹Hart, R.A. Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. UNICEF publication. Retrieved from: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

■ Декорация. Ако децата присъстват на събитие, но са там само за да бъдат показани, да пеят и танцуват или да разнасят значки, но не знаят или не разбират причината за присъствието си или естеството на събитието, а просто следват дадените им инструкции. Може да се каже, че те са там като декорация и това със сигурност не е форма на детско участие.

■ Формалност. Ако възрастните казват, че децата могат да споделят мнението си, но децата нямат право на избор относно темата или типа на комуникация и не им е дадена достатъчна информация или пространство да формират и изразят мнение, това не е участие. Например, млад човек е поканен на конференция/кръгла маса с идеята, че ще представлява младите хора, но младежът не е наясно какво е събитието и няма реална възможност да се консултира с други млади хора. Той или тя присъства на събитието формално. В такива случаи младият човек често е показван, сниман, споменаван, но той/тя не е имал/а възможност да допринесе или да бъде чут/а. Това е често срещано явление, когато смисълът на детското участие не се разбира.

Примери на формално детско участие се срещат често. Разбирането защо това не са истински форми на участие е изключително важно за професионалистите, имащи за цел да насърчат реално детско участие.

Въпреки че споменатите примери илюстрират ситуации, в които децата не участват истински, важно е да се отбележи, че събития и проекти, организирани изцяло от деца, все пак могат до доведат до истинско и смислено детско участие. Има голям брой важни изисквания, за да може един проект да бъде определен като промотиращ детското участие (Харт):

- Децата разбират целите на проекта.
- Те знаят кой взима решенията относно тяхното участие и защо.
- Имат същностна (а не декоративна) роля.
- Децата са изявили доброволно желание да участват в проекта, след като им е било обяснено за какво се отнася.

Например, децата могат да бъдат поканени да се присъединят към дейности, след като са били информирани за какво е проекта, както и за неговата цел и кой и как ще се възползва от него, как могат да бъдат

полезни с участието си и т. н. Да разгледаме например присъединяване към дейности за почистване на двора на училището или за почистване на квартала. Когато децата са задължени да се включат, това не е истинско участие. Те могат да бъдат поканени, да им бъде обяснено защо инициативата е важна, как ще допринесе за благосъстоянието на общността, да бъдат поканени да се включат и да им бъде дадена свободата да изберат как да го направят. Това ще бъде пример за истинско детско участие, а тази конкретна форма е наречена от Харт „упълномощени и информирани“.

Младите хора могат да бъдат консултанти по проекти, реализирани от възрастни, ако им е дадена достатъчно информация и пространство да споделят откровено мнението си и ако мнението им се вземе предвид след това. Например, промоционални видеоклипове или постери могат да бъдат показани на деца – след това може да бъдат модифицирани спрямо обратната връзка, получена от децата. Р. Харт нарича тази форма на участие „консултирани и информирани“.

По-висшата форма на детско участие може да бъде описана като среща, инициирана от възрастен, но в която решенията се взимат заедно с децата. Това е особено важно, когато става дума за проекти или дейности, които засягат директно децата. Например какви нови дейности или клубове да има в рамките на училището.

Харт говори и за дейности, които децата инициират и направляват. В някои случаи децата могат да имат собствени идеи и инициативи, които да искат да реализират. Тогава ролята на възрастните е да разпознаят добрите идеи, да насърчат децата и да им предоставят нужните ресурси. Например децата може да имат идеи за по-добро уреждане на училищния двор или на кварталния парк и може да са абсолютно способни да осъществят тези идеи, ако получат подходяща подкрепа от възрастните (разрешение, насърчаване, помощ). Ако възрастните реагират все едно те са единствените, които имат право да вземат решения, инициативите на децата, независимо колко са добри, ще бъдат смазани.

На последно място, Харт говори за инициирани от децата инициативи със споделени решения между възрастните и децата. Децата могат да пред-

ложат дейност или някаква промяна и след това, заедно с възрастните, да вземат решение как да я осъществят.

ЗАЩО Е НЕОБХОДИМО ДА СЕ РАЗВИВА МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ДЕТСКО УЧАСТИЕ?

Детското участие е сравнително ново явление – през вековете възрастните са взимали решенията и не са позволявали на децата да имат думата дори по въпроси, засягащи техния собствен живот и бъдеще. Вижданията относно детското развитие и възпитание са се променили значително през последния век и децата вече не са само притежание на родителите, а са индивидуални хора със собствени мнения и нужди и затова фокусът се измества върху разбирането на децата и тяхното овластяване. Създаването на реални възможности за участие на децата е дълъг процес, който изисква от възрастните да научат как да въвлечат децата по смислен начин, как да им дават шанс да изразяват мнение, да ги изслушват и да оценяват идеите им, да работят заедно с тях по важни въпроси и да им дават възможност да участват активно във взимането на решения по въпроси, които ги засягат. В някои страни идеята за детско участие е много нова, поради което начините за въвличане на едно дете и за създаване на възможности за детско участие все още не са разработени. България има ограничен опит с детското участие и все още няма установени добри практики. Именно затова има належаща нужда от методология, която да направи детското участие възможно и която да опише как трябва да се организира, реализира и оценява то.

ГЛАВА 2: ПРЕГЛЕД НА ПРАКТИКИТЕ НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ В БЪЛГАРИЯ

Детското участие е включено в Националната програма за закрила на детето (2013) и е един от главните ѝ приоритети. Също така през 2012 г. Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) разработи Схема на детското участие с основна цел неговото промотиране. Съществуващите в България механизми предвиждат изграждането на ученически съвети в училищата, както и на местно и регионално ниво. Въпреки това, тези структури са само частично изградени и техните функции са ограничени.

На национално ниво децата в България са представени от Детски съвет (ДС). Децата членове на този Съвет представят своите гледни точки по въпроси, които ги засягат, и по политики, развити от ДАЗД. Също така, той улеснява децата в изграждането на партньорства с местните Детски съвети, с Регионалните инспекторати по образованието (РИО), с отделите „Закрила на детето“ и с неправителствените организации (НПО).

В допълнение членовете на ДС участват в срещи на Националния съвет за закрила на детето и вече са представили свои собствени изказвания по важни теми като сигурност в интернет пространството, въвеждане на здравно образование в училищата, насилие над и от деца, функционирането на Националната детска телефонна линия 116 111. Членовете на Съвета се застъпиха за създаването на училищни парламенти, за насърчаването на развитието на извънкласни дейности и за активното включване на родителите в училищния живот на децата.

Децата събират идеи как да улеснят комуникацията сред връстниците си и как да започнат национален дебат по въпроса как училището да стане по-привлекателно място за учениците. ДС е самоуправляващ се орган и решенията за членството и вътрешните правила се взимат изцяло от децата. ДАЗД обаче не използва пълния потенциал на ДС. Остава неясно дали детското мнение се взема предвид и дали техните предложения оказват влияние върху работата на отговорните институции.

ПРАКТИКИ НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ В БЪЛГАРИЯ

България признава важноста на детското мнение и признава, че трябва да се даде пространство и подходящи инструменти на децата да изразяват мнението си. Това е видно от политиките на страната - България инициира и подкрепя създаването на органи като ученически съвети и детски парламенти. Тези органи са съставени изцяло от ученици с идеята да изразят мнението на децата и да представят техните интереси в училище, а също така и на местно и национално ниво.

Въпреки това у нас голяма пречка пред детското участие са нагласите, че младежите могат да бъдат само част от проблема, а не от неговото решение. Все още битова е разбирането, че децата са собственост на родителите си и не са способни да взимат свои собствени решения. Все още в обществото е разпространено и вярването, че ако децата са овластени, те ще използват тази власт за унищожителни цели, за да се противопоставят на възрастните и да противоречат на правилата. Едно от най-големите предизвикателства е стереотипът, че „възрастните винаги знаят по-добре“, както и виждането, че ако бъдат овластени, децата ще подронват авторитета на възрастните. Също така, въпреки факта, че държавните политики насърчават детското участие, децата никога или много рядко получават обратна връзка за предложенията си. Това е голям проблем, тъй като, вместо да бъдат овластени, децата остават разочаровани и вярата им, че активното гражданство е възможно, се пропуква.

Съществуващата в държавата нормативна база очертава рамката за създаването на ученически органи, но тези органи нямат реален ефект върху процесите по взимане на решения по въпроси, свързани с децата и младите хора. Засега детското участие остава повече на теория, отколкото на практика и въпреки че механизми за осигуряване на детско участие съществуват, тяхното изпълнение изглежда по-скоро схематично и формално. И точно тук неправителствените организации имат ключова роля. Неправителствените организации насърчават детското участие, организират тренинги за повишаване капацитета на учители и родители относно детското участие и работят за повишаване на информираността на децата как да бъде чуто гласът им. Работят и за показване на нуждата от обмяна на добри практики.

На последно място, държавата посочва детската линия за помощ като най-значимия инструмент, позволяващ на децата да споделят вижданията си и да дадат препоръки за подобряване на съществуващите политики. Националната линия за деца 116 111. е европейски хармонизиран номер. Безплатна е за всички и се финансира от държавния бюджет. Линията работи по реда на Закона за закрила на детето и правилника за неговото приложение. Консултира и насочва децата по всички актуални за тях теми. Сигнализира при случаи на деца жертви на насилие по реда на Националния координационния механизъм за закрила на децата.

ГЛАВА 3: ПРОФЕСИОНАЛНИ СТАНДАРТИ И ЕТИЧНИ ПРИНЦИПИ

КОДЕКС ЗА ПОВЕДЕНИЕ ПРИ РАБОТА С ДЕЦА

Фондация „Асоциация Анимус“ (ФАА) има собствен Кодекс за поведение. В работата си, освен от Кодекса, ФАА се ръководи и от Конвенцията за правата на детето на ООН. Някои от основните принципи са обобщени в следващите параграфи.

Работата с деца изисква стриктно придържане към принципи, които гарантират сигурността и достойнството на децата, както и спазването на техните основни права. Именно затова всички специалисти в партньорските организации спазват определени етични принципи при всекидневната си работа с деца, например:

- Всяко дете има право да бъде уважавано и да има равен достъп до програми и ресурси, създадени за деца.
- Всяко дете има право да участва, независимо от етнос, произход, възраст, икономически статут, специални нужди, пол, сексуална ориентация, религия.
- Всяко дете има право да получава информация и подкрепа, необходими за неговата/нейната самоидентификация, развитие и отстояване в контекста на групата.
- Всяко дете има право да получава информация и подкрепа, за да разбере напълно значението на изборите, които трябва да направи.
- Всяко дете има право на личен живот, както и право да очаква връзката между него/нея и специалиста да бъдат в рамките на позволеното от закона и всички релевантни политически и етични стандарти.

В допълнение, когато работят с деца, специалистите трябва:

- да се отнасят с уважението към уникалната личност на детето; да ценят

и уважават всяко дете или младеж като индивид с неговите/нейните права, в неговата/нейната роля на член на семейството и на обществото, в което живее;

- да знаят и да се съобразяват с най-съвременните виждания и теории относно детското развитие; да улесняват оптималното израстване и развитие на всяко отделно дете или младеж с цел развитие на потенциала им във всички възможни аспекти;
- да поддържат личен и професионален интегритет, да развиват умения и знания, за да работят компетентно, да работят заедно с колеги, да наблюдават качеството на услугите и да допринасят за развитието на услугите и политиките, както и да мислят в посока на грижа за децата;
- да уважават връзката на детето или младия човек с родителите, братята и сестрите му, с другите членове на семейството и с други значими лица, да взимат предвид техните естествени връзки и независими права и отговорности;
- да предоставят сигурна среда без стресори, която може да стимулира социалното, емоционалното и физическото развитие на децата;
- да уважават ценностите и вярванията на детето и да не се опитват да налагат собствените си ценности и вярвания на децата;
- да не дискриминират нито едно дете и активно да се противопоставят по всяко време на всяка форма на дискриминация, потискане или експлоатация на деца и младежи.

В професионалната етика при работа с деца конфиденциалността е главно понятие. Специалистите трябва:

- да пазят личната информация, споделена от детето конфиденциално, освен ако това не е свързано с риск за самото дете;
- да пазят писмени документи, свързани с детето, на сигурно място и да не ги споделят с хора извън организацията (освен ако това не е свързано с риск за детето);
- да се свързват с органите за закрила на детето, ако получат информация, че има риск за детето;
- да информират децата за целите, техниките, правилата и процедурите на групови дейности/дейности по участие;
- да информират родителите за целите, техниките, правилата и процедурите за дейности по участие и да получат родителското сътрудничество и съгласие;

- да искат съгласието на родителите в случаи, когато има снимки и записи – видео, аудио или друг вид, които ще бъдат показвани на други страни или публикувани онлайн, а в случай, че родителите не се съгласят, записите да бъдат унищожавани.

ЗАЩИТАВАЩИ ПРИНЦИПИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА УЧАСТИЕТО

Когато става дума за участие на деца и млади хора, в допълнение към професионалната етика за работа с деца и младежи, организациите трябва да следват и защитаващи принципи, особено релевантни към процеса на детско участие. Тези принципи надграждат основните процедури за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на децата, приети от организациите, които работят с деца, младежи и млади хора.

По-долу са изброени различни защитаващи принципи, които се използват като добри практики от европейски организации. Те предлагат всеобхватна и приобщаваща за детското участие практика, която отделните организации могат да използват като солидна и стабилна основа, която да приложат при своите защитаващи принципи, отнасящи се към детското участие.

- Отнасяйте се към всички деца и млади хора с уважение, включително към различията.
- Уважавайте правото на децата и младите хора на индивидуалност и свобода на изразяване в безопасни граници.
- Включете децата в планирането на всички дейности възможно най-активно и осигурете изслушването и обмислянето на техните мнения.
- Редовно искайте обратна връзка от децата и младите хора, за да сте сигурни, че организацията отговаря на техните нужди.
- Осигурете възможност на децата и младите хора да увеличават потенциала си.
- Насърчавайте младите хора и възрастните да посочват отношения и поведение, които не им харесват.
- Работете в партньорство с други отдели и организации, за да сте сигурни, че се прави всичко възможно, за да се защити доброто на децата.
- Разпознавайте случаите, в които се изисква специално внимание при обсъждане на чувствителни за децата и младите хора теми като насилие, конфиденциалност и т.н.

- Бъдете сигурни, че няма да си позволите да попаднете в ситуация на злоупотреба с доверие като например да работите с близък познат или член на семейството.
- Когато е възможно, осигурете повече от един възрастен по време на дейности с деца и млади хора или бъдете наблизо, освен ако има изрична уговорка с родителите/настойниците или главните ръководители за друго.
- Бъдете сигурни, че има установена защита, ако се наложи да пътувате с деца или млади хора, включително получаване на съгласие от родителите и от главните ръководители, преди да тръгнете сами на път с децата.
- Имайте предвид, че физически контакт с дете или млад човек може да бъде интерпретиран погрешно; помнете, че някой друг може да интерпретира действията ви погрешно, без значение колко добро е било намерението ви.
- Докладвайте всички твърдения/подозрения за насилие или лоши практики, които не могат да предпазят децата.
- Записвайте всички тревоги или проблеми, повдигнати относно безопасността на децата и младите хора, във връзка с отношението на други хора към тях.
- Давайте насоки и подкрепа на новите служители и доброволци, за да сте сигурни, че те са наясно с отговорностите си и с поведението, което се очаква от организацията.
- Използвайте по най-добрия възможен начин обученията и възможностите за развитие, които ви се предлагат, за да сте сигурни, че знанията и уменията ви са на достатъчно високо ниво, за да можете да допринасяте за реализирането на целите на организацията.

За да се осигури безопасността и благосъстоянието на децата и младите хора, които взимат участие, специалистите Не трябва:

- да имат непристойно поведение, да насилват или торможат физически и вербално децата или младежите;
- да си позволяват да търсят неподходящо внимание, да правят насочващи или пренебрежителни коментари или жестове пред децата или младежите;
- да си правят прибързани заключения или предположения, преди да проверят фактите;
- да преувеличават или омаловажават въпроси, свързани с насилието над деца;

- да фаворитизират определен човек;
- да рискуват, а не да следват разума, политика или практика, предполагаща по-разумен подход;
- да проявяват дискриминативно, насилствено или унизително поведение към децата и младежите или към екипа и доброволците;
- да насърчават децата и младежите да проявяват дискриминативно, насилствено или унизително отношение към други хора;
- да насърчават децата и младежите да нарушават закона, като позволяват употребата на цигари, алкохол или наркотици;
- да позволяват на хора да получават достъп до деца, без да са преминали необходимите проверки и процеси;
- да се поставят в позиция, в която са сами с децата и младежите извън периметъра на организацията, като например да ги извеждат, без да бъдат придружени от друг възрастен, освен когато извеждането е част от работния план, разрешен от ръководството;
- да водят децата и младежите у дома, освен когато това е част от работния план, разрешен от ръководството;
- да насърчават децата и младите хора да не ходят на училище, освен когато това е крайно необходимо;
- да търсят информация, до която нямат достъп;
- да нарушават конфиденциалността, както е разписана в принципите и стандартите на организацията;
- да употребяват наркотици или алкохол в работно време.

ХАРТА НА УЧАСТИЕТО

Не на последно място при провеждането на дейности по детско участие, професионалистите трябва да полагат усилия да „преведат“ основни правила на участието на езика на децата и на младите хора, включително на тези от уязвими групи.

Във формат, благоприятен за децата, този документ запознава участващите деца и млади хора с основните правила на участието. Някои от тези принципи се отнасят до важноста да изслушваш и да бъдеш изслушван, нуждата да се дава обратна връзка относно какво и защо се е случило, значението на това възрастните да разпознават детското мнение и да осигуряват възможност те да се чувстват приети, защитени, уважавани и т.н.

ГЛАВА 4: КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА МЕТОДОЛОГИЯТА „МОДЕЛ НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ“

ИЗМЕРВАНЕ НА ОБХВАТА, КАЧЕСТВОТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ

Тук се предлага модел за измерване на процеса и въздействието на детското участие, който надгражда по-ранни теории за оценка на детското участие. Сериозно постижение на модела е, че цели да формулира надеждни показатели за измерване на детското участие, за които могат да бъдат събрани данни. Дават се насоки и примерни инструменти за участие, които да бъдат използвани за събиране и анализ на данните за измерване на детско участие.

Преди да се започне инициатива по детско участие, трябва да се осигури среда, благоприятна за спазване на правата на децата за участие. Когато това е постигнато, необходимо е също да се разработят и използват подходящи за децата инструменти за измерване на участието.

В модела на измерване на детското участие трябва да се измерят три различни аспекта, за да може да се твърди, че дейността по участие е била наблюдавана и измерена адекватно. Тези аспекти са обхват, качество и резултати от детското участие.

Обхват на детското участие

Обхватът на детското участие се отнася до степента на детско участие, постигната на практика. Когато се оценява обхватът на участие, децата дават своята обратна връзка и степента, в която те са били включени, като информират заинтересуваните страни дали по време на процеса на участие са се консултирали с тях, дали са били партньори с възрастните или дали са били подкрепени да се справят с дейностите по участието сами. Когато

се оценява обхватът на участието, децата дават и важна обратна връзка дали намират определени аспекти от дейността по-важни от други, както и дали предпочитат да се консултират с тях по един аспект от процеса, но все пак да сътрудничат или ръководят други.

При оценка на обхвата на участието е важно да се прави разлика между категориите “консултативно детско участие, водено от възрастен”, “колаборативно участие” и “участие, водено от дете”.

Герисън Лансдаун посочва, че консултативното детско участие, водено от възрастен, се случва, когато възрастните търсят мнението на децата и младите хора, за да разберат въпрос, свързан с децата. В този вид участие възрастните инициират и ръководят участието, като в този случай децата нямат отговорност да контролират резултатите. Консултативното детско участие отчита факта, че децата имат преживявания и мнения, които е добре да се отчитат от възрастните при взимане на решение.

За колаборативно участие говорим, когато възрастните и децата са равностойни партньори в процеса на участие и когато децата и младите хора имат предоставена възможност за активно включване на всеки етап от дейностите. Колаборативното детско участие се смята за подходящ инструмент за овластяване на децата при повлияване както на процеса по участие, така и на резултатите, които той постига.

Участие, водено от деца, имаме, когато дейността предлага на децата и младите хора възможност да инициират дейности и да се застъпват за себе си. Това е вид взаимодействие, при което децата имат възможност да идентифицират сами теми, които ги интересуват, а ролята на специалистите е да улеснят този процес, докато на децата се поверява ролята да контролират процеса. При участие, водено от децата, децата са овластени да се застъпват за себе си и да следват собствените си цели на участието чрез информация, съвети и подкрепа, предоставени от възрастните.

Трите различни нива, идентифицирани в измерението на обхвата на участието, са ефективни в различни ситуации и контекст. В същото време инициативи, които започват като консултативен тип участие, може в самия процес на въвличане на децата да се развият като колаборативно участие

или участие, водено от дете, тъй като децата са овластени чрез участието, т.е. получават уменията и капацитета да бъдат по-активни.

В рамката за оценка на детското участие, се предлага матрица с критерии, които да послужат на организацията при измерването и идентифицирането на вида участие, който е бил реализиран в проекта, програмата или инициативата, която изпълнява. Анализът на резултатите дава полезна информация дали организацията е успяла да въвлече деца по-рано, или дали е било възможно децата да имат по-голям контрол над процеса.

Качество на детското участие

Под качество на детското участие се разбира степента, в която определена дейност по участието отговаря на изискванията за смислено и ефективно участие. В теорията на Лансдаун се описват 9 изисквания за качествено детско участие, които дейността, инициативата, програмата и т.н. трябва да постигне, за да бъде смислена и безопасна за децата <http://unicef.bg/mobile/bg/news/view/slug/831#helpNowModal>

- 1.** Участието е прозрачно и информативно - децата разбират каква е дейността по участие, тяхната роля е ясно определена и целите на участието са обсъдени с тях.
- 2.** Участието е доброволно - участието на детето е доброволно и то може да се оттегли по всяко време.
- 3.** Участието включва уважение - възрастните подкрепят децата, за да улеснят участието им и се отнасят към мненията и предложенията им с уважение.
- 4.** Участието е приложимо - темите, които децата са поканени да обсъждат, имат реално значение за живота на децата.
- 5.** Участието е ориентирано към децата - методът на работа изгражда самочувствието на участниците и е съобразен с възрастта на децата; дейността се провежда в място, ориентирано към децата, и информацията е представена по достъпен за децата начин.

6. Участието е приобщаващо - дейностите улесняват равните възможности на всички деца да участват и използват приобщаващ и недискриминативен метод на работа.
7. Участието е придружено с обучение за възрастни - професионалистите, които участват, трябва да бъдат обучени, за да могат да работят ефективно с деца на различна възраст и с различни способности.
8. Сигурни и чувствителни към риска - изключително важно е включените професионалисти да вземат всички необходими мерки, за да направят средата сигурна за децата и да намалят рисковете, ако се предполага, че дискусиата по определени теми може да има негативни последици за децата.
9. Участието включва отчетност - на децата трябва да се дава бърза и ясна обратна връзка за резултатите от тяхното участие, като трябва и да бъдат подкрепени да участват в последващия процес на дейностите по участието.

Предлага се и матрица, която при попълване може да помогне на организациите да определят дали гореизложените изисквания за качество на участието са приложени и какво още трябва да се подобри. Важно е анализът на тези показатели да се извърши и от децата, и от включените професионалисти

Резултати от детското участие

Оценката на резултатите от детското участие е важен аспект от целия процес. Той изследва въздействието на конкретната дейност върху участващите деца, младежи и професионалисти. Измерването може да се разшири и да се потърси и въздействието върху семейства или отделни организации, въвличащи деца в участие. Може да се потърси и влиянието на детското участие върху промяната на нагласите спрямо правата на децата и младите хора от страна на семейството и на общността.

Важно е да се отбележи, че при оценка на въздействието на участието, резултатите трябва да се оценят спрямо първоначално поставените цели. Тези цели трябва да се ясно и точно формулирани още от началото на дейността по участие. На базата на тези формулировки се уточняват и индикаторите, измерващи резултатите от детското участие.

Оценката на детското участие си служи с набор от величини, които варират в зависимост от целите и резултатите, които една дейност по участие се очаква да постигне. Важно е очакваните резултати да се оценят по възможност от всички участници – деца, родители, служители, дори членове на общността, ако това е приложимо към конкретната дейност. Друг важен аспект, на който трябва да се обърне внимание при оценка на резултатите от участието, е да се разчита на достоверни доказателства за промяна и да се избягват опростени твърдения, че определена промяна или резултат са били постигнати.

Могат да се разграничат два типа резултати – резултати от процеса и структурни резултати. Резултатите от процеса са свързани с въздействието, което участието има върху групата, която е директно или индиректно включена в него. По-долу са дадени примери за такива резултати.

- 1.** Резултати за децата – по-високо самочувствие и самоувереност; придобиване на умения (комуникационни, за решаване на проблеми, за преговори и др.); по-голяма информираност за права; чувство за ефикасност и овластяване.
- 2.** Резултати, свързани с отношението и поведението на родителите – по-високо ниво на информираност по отношение на правата и нуждите на децата; по-високо ниво на чувствителност към правата и нуждите на децата; подобро качество на връзката с децата; по-добро разбиране на капацитета на децата; желание да се консултират и да взимат предвид гледните точки на децата.
- 3.** Резултати, свързани с отношението и поведението на служителите – промяна на практиките, така че по-пълноценно да се работи за удовлетворяване на нуждите и правата на децата; по-високо ниво на чувствителност към правата и нуждите на децата; подобро качество на връзката с децата; по-добро разбиране на капацитета на децата.
- 4.** Резултати за услуги/програми/институции – промяна в професионалната култура към уважение на правата на децата; желание на служителите да преосмислят баланса на силите и да се откажат от контрола в полза на по-голямо споделяне на сила; включване на детското участие във всички области като основен подкрепящ подход.

- 5.** Резултати в местната общност – по-голяма информираност за правата на децата и отношението към тях; подобрен статут на децата в местната общност; желание на общността да действа в най-добрия интерес на децата.

Другият вид резултати са структурните. Те имат отношение към въздействието на участието върху по-голяма група деца и млади хора, които не са директно включени в конкретната дейност по участието. Структурните резултати също варират в зависимост от целите и ефекта, които определена инициатива за участие си поставя.

Когато говорим за структурни резултати в проекти, дейности или инициативи, трябва да имаме предвид, че в някои от тях самото участие може да е желаният резултат. В такива случаи дейностите ще се оценяват по това дали наистина са постигнали участие, като се взимат предвид и резултатите, които са постигнати благодарение на участието.

Въпреки това за други програми участието може да бъде средство за постигане на желаните цели. В такива случаи, не е достатъчно да се съберат доказателства за това, което е променено, но и че тези промени са настъпили именно благодарение на детското участие.

На ниво структурни резултати се предлага и набор от възможности, всяка от които може да бъде допълнително специализирана в зависимост от конкретната дейност. Следните структурни резултати, свързани с детското участие, е възможно да се постигнат в зависимост от нивото на намеса, което проектът цели:

- 1.** Законова/политическа реформа – повишаване възрастта за брак; прекратяване на телесното наказание в семейството и във всяка друга среда; предоставяне правото на децата да получават достъп до конфиденциална медицинска помощ и консултации; задължително и безплатно основно и средно образование; въвеждане на законодателство за детски труд; приложение и наблюдаване на диалог с децата и др.
- 2.** Информираност за правата на децата – децата имат знания за своите права и как да ги упражняват; обучение за правата на човека в училищната

програма; политиците са чувствителни към и информирани за правата на децата да участват.

- 3.** Възможности за влияние върху обществени решения – децата са консултирани относно местно и национално законодателство, политики, услуги и разпределение на ресурси; децата са представлявани в местните и националните управителни органи; децата имат право да създадат свои собствени организации; децата имат възможност да излъчват, включително чрез социалните медии, да комуникират своите виждания.
- 4.** Политически ангажимент за уважение на правата на децата – правителството предоставя прозрачен бюджет, показващ нивата на разходите за деца; политиките за социална защита адресират и черпят информация от правата и нуждите на децата.
- 5.** Уважение на правата в ежедневиия живот на децата – училищата предоставят среда, подходяща за деца, която позволява участие; децата са въввлечени във взимането на решения, които се отнасят до тяхното здраве, в съответствие с техния развиващ се капацитет; децата имат достъп до конфиденциални медицински услуги, включително репродуктивно здраве; децата участват в дейностите на местната общност или в процесите по взимане на решения; създават се градове и общности, подходящи за деца.

Както и при оценката на обхвата и качеството на детското участие матриците са предложени, за да помогнат на организациите, занимаващи се с детско участие, да измерят дали след края на процеса на участие са постигнали резултатите, зададени в началото.

ГЛАВА 5: РАЗВИТИЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ

5.1. ВЪВЕДЕНИЕ

Обикновено когато се осигуряват представители за участието, целта е да се привлекат различни деца, а не само членове на една подгрупа. Трябва да се събере информация как може да се достигне до различни подгрупи, а не само до част от цялото детско население.

Идентифицирайте колкото е възможно повече канали за достигане до децата и изберете тези, които смятате за най-подходящи за вашата ситуация и ресурси. Бъдете гъвкави, тъй като някои канали могат да се окажат по-ефективни от други.

Покана/обява

Трябва да се изготви покана, която да бъде разпространена чрез избрани информационни канали. Тя трябва да бъде написана в съответствие с избрания канал и възрастовата група, към която е насочена. Трябва да решите дали ще има една покана за всички възрасти, или различни покани, насочени към привличането на по-малки деца и тийнейджъри. Няколко полезни съвета за поканата:

- Трябва да е кратка и ясна, да говори на децата на техния език.
- Трябва да е атрактивна.
- Цветовете, картинките и снимките трябва да хващат окото.
- Ако се разпространява онлайн, трябва да е динамичен банер.

Процесът на включване е много предизвикателен особено в началото. Без добре развита организационна система за детско участие, цялата му концепция ще е нова и за специалистите, и за децата. Самите деца и младежи

имат малък или изобщо нямат опит с участието, а професионалистите често нямат опит в разработването на собствени подходи за привличане и мотивиране на участници. Именно заради това първите групи с детски участия, организирани в рамките на определен проект или инициатива, нямат много и разнообразни членове, но процесът по формирането им е много полезен с цел придобиване на опит, генериране на идеи и добри практики.

Събиране на заявления за участие

Начините, по които се събират заявленията, трябва да бъдат определени и планирани преди да се разпространи обявата, така че, когато започне да циркулира, децата да имат възможност да заявят своето желание да участват. Какво трябва да се реши?

- Какво ще се изисква от децата, за да кандидатстват? Само да заявят желание за участие, да попълнят специална апликационна форма, да напишат имейл, есе или мотивационно писмо. Всички тези варианти могат да бъдат използвани – по отделно или в комбинация, или да бъдат добавени други форми за кандидатстване.

- Как ще кандидатстват децата и младите хора? Чрез обаждане, попълване на онлайн формуляр, изпращане на имейл или мотивационно писмо и др. Какъвто и начин да се избере, целият процес за кандидатстване трябва да бъде ясно обяснен, така че децата да не се объркат. Ако ще се използва онлайн система, трябва да е достъпна и обстойно тествана преди да се разпространят обявленията.

Трябва да решите как ще кандидатстват децата и след това трябва да предоставите подходящите средства, за да се осъществи кандидатстването.

Оценка на кандидатурите

Преди да започнете да получавате кандидатурите, екипът трябва да има подготвени ясно определени критерии за избор на членове на конкретни дейности по участие. При избора на членовете, имайте предвид следните параметри:

- възрастови граници (до 18г. или повече);
- местонахождение: къде живее детето, могат ли децата, които живеят в

други градове, да се придвижат;

- някои физически или психологически условия, които могат да попречат на детето да участва (Има ли такива? Какви са те и защо биха попречили на детето да участва? Ако дете, ограничено от такива условия, не е одобрено, то трябва да получи обяснение);

- съгласие от родителите; децата трябва да са уведомени от началото (в обявлението или в началната фаза на процеса по кандидатстване), че ще се изисква съгласието на родителите. Липсата на такова съгласие ще направи кандидатурата неприемлива, което може да се окаже сложна ситуация, ако детето има желание да участва. Може да се направи контакт с родителите, за да се запознаят каква е инициативата и как може да бъде полезна за децата, така че евентуално да дадат съгласие. Въпреки това, ако няма писмено родителско съгласие, детето няма да може да вземе участие, като това също трябва да бъде обяснено на детето – защо е нужно съгласието и защо без него детето не може да бъде прието в групата.

Оценка на мотивацията

Мотивацията е един от главните фактори за успешно участие и затова трябва да бъде оценена по време на началните фази на въвличането на децата. След това мотивацията трябва да бъде задържана и подсилвана по време на процеса на участие. Най-добре може да се оцени чрез мотивационно писмо и чрез интервю – лично, по телефон или по Скайп. Най-добре би било да задавате различни въпроси и да изследвате мотивите защо детето е проявило желание да кандидатства, както и какви са неговите/нейните очаквания от процеса. Децата може да имат нереалистични очаквания за това, което ще се случи, или тяхната мотивация може да не отговаря на целите на групата (например може да има очаквания за пътуване, заплащане или други привилегии).

Мотивиране на младите хора да участват

Мотивацията е ключова за успешното включване във всяка една дейност и за деца, и за възрастни. Когато се формира детска група по участие, мотивацията трябва не само да се оценява в началото, но по-важното е да се подсилва и да се насърчава по време на процеса. Така че конкретни усилия и подходи трябва да се приложат, за да се мотивират и вдъхновяват децата и младежите.

Няколко основни предложения как да се мотивират децата:

- давайте им допълнителна информация за правата им и как да ги упражняват - така те могат да се почувстват овластени и да видят, че мнението им има значение;
- обяснявайте им значението и целите на детското участие, като опишат какво значи лично за тях;
- давайте им възможности за лично изразяване;
- показвайте уважение и зачитане;
- включвайте игри за изграждане на екипа; развивайте истинска група/ екип, основан на взаимно уважение, приятелство, общи цели; ако се получи добро сближаване в групата, самото участие в групата ще стане източник на удовлетворение и членовете ще смятат груповите дейности за привлекателни;
- анализирайте очакванията им и се опитвайте да им отговорите;
- ангажирайте ги със смислени дейности – не трябва да се очаква от децата да участват и да се чувстват мотивирани от дейности, които им се струват безсмислени или безинтересни и които не им дават никакви знания, самочувствие или други ползи.;
- показвайте им значението на участието и шанса да спомогнат нещата да се подобрят за тях и за другите деца;
- създавайте възможности да научават нови неща, да израстват и да развиват нови интереси.

Група на живо и виртуална група

Според наличните ресурси и целите на участието, трябва да се вземе решение дали групата ще се формира на живо, ще бъде виртуална или и двете. Ясно е, че използването и на двата инструмента има своите предимства – обмяната на информация и идеи е по-лесна през интернет, не изисква толкова много ресурси, деца от цялата страна могат да вземат участие и др. Въпреки това има и недостатъци – мотивацията и включването, както и сближаването на групата се постигат и поддържат много по-трудно във виртуална среда, а и не всички дейности могат да бъдат реализирани онлайн и т.н.

Какво е нужно за формиране на виртуална група:

- обявление/реклама, – разпространявана предимно онлайн;
- критерии за членство (допълнителни критерии могат да бъдат добавени – достъп до интернет например);
- канали за комуникация: Фейсбук (може да е затворена група във Фейсбук), Скайп (конферентни разговори по Скайп), имейли (за разпространение на задачи и обратни връзки), форум (ако организацията вече има форум, може да се добави допълнителна секция, която да е видима само за членовете на определената група) и др.;
- съгласие на родителите;
- правила и дейности.

Полезно би било, ако ресурсите на организацията позволяват, да се направи и група на живо и виртуална група, като последната би била особено полезна за децата, живеещи в отдалечени региони.

Когато групата вече е сформирана и е придобила началната си мотивация, идва време за истинското участие.

Отговорности

Ролите и отговорностите на всички участници, както и начинът, по който ще функционира групата, трябва да бъдат ясно определени от началото. Те трябва да бъдат решени и съгласувани с децата.

Ролята на децата е да изразят мненията и предложенията си свободно, докато ролята на професионалистите е да осигурят сигурна атмосфера, където децата да се чувстват разбрани и свободни да споделят мненията си.

Отговорностите на децата са свързани с участието в определен брой детски семинари/инициативи/събития, като съблюдават правилата на определения формат и допринасят към различни дейности, предварително съгласувани с тях.

Честотата, продължителността и конкретните дати на дейностите трябва да се определят с внимание в съответствие с възможностите на деца-

та да участват в извънкласни дейности.

Ако конкретна дейност по участието е фокус група от деца, активна за определен период от време, би било полезно да остане отворена до последния семинар, за да могат по всяко време да се присъединяват нови членове. В такива случаи част от текущите отговорности на членовете на групата са свързани с предаването на знания относно детското участие на новопристигащите членове на групата или на членове, отсъстващи по различни причини. Като част от работния подход фасилитаторите на уъркшоповете трябва да овластяват децата да могат да обясняват на новите членове дейностите, проведени по време на предишните семинари, да говорят за собствената си мотивация и опит с участието и да бъдат отворени към очакванията на по-новите членове на групата.

И при временните, и при постоянните детски групи главните отговорности на децата се състоят в това да съветват специалистите по различни теми, свързани с децата и с мониторирането на процеса на детското участие. Именно заради това има логика фокус групите с деца и младежи да се наричат Консултативни детски групи. В същото време ролята на специалистите се свързва главно с осигуряване на подходящи условия за сигурно, смислено и качествено участие.

Изграждане на капацитет

Когато детската група е формирана, усилията на специалистите трябва да се насочат към изграждането на капацитета на групата, за да функционира като едно завършено цяло и по време на серията от семинари да може да постигне целите, за които е създадена.

Въвеждащият семинар за децата трябва да бъде посветен на сближаване на членовете на групата чрез различни интерактивни групови дейности. Семинарът трябва да насочи вниманието към значението на приноса на всяко дете за подобряване на работата по конкретната задача, както и да работи за установяването на правила и отговорности в групата. По време на първия семинар трябва да се направят усилия да се помогне на децата да действат спонтанно и да се чувстват свободни един с друг и с специалистите, които работят с тях.

Докато се работи върху сближаването на групата, фасилитаторите трябва да насърчават всяко дете да намери собственото си място в групата и да участва в дейности, които са важни за него. Например ако има в групата дете, което не се чувства удобно да участва в ролеви игри, фасилитаторите трябва да предложат на детето алтернативи начини за участие – например като приеме важната роля на наблюдател по време на ролевите игри. Това ще позволи на детето да сподели какво е наблюдавало извън конкретната сцена и ще му помогне да допринесе по смислен начин към всяка дейност, като едновременно се чувства удобно в ролята си.

През цялото време на семинарите към всяко дете трябва да се подхожда индивидуално. Това ще помогне на фасилитаторите да изградят контакт с всички членове на групата и да разпознаят силните и слабите страни на децата по време на семинарите. Всички деца трябва да бъдат насърчавани и подкрепяни по време на семинарите без значение какъв е техният интелектуален и емоционален капацитет, както и капацитетът им за участие.

Ако детските семинари се провеждат според професионалните стандарти за осигуряване на качествено участие, очаква се те да помогнат на членовете на групата да подобрят различни аспекти от себе си, като например способността да комуникират и слушат, да бъдат достатъчно смели да споделят мнението, мислите и предложенията си и др. Освен това е възможно промените, настъпили вследствие на участието, да бъдат прехвърлени и в личния живот на децата извън групата.

Важен елемент от процеса по изграждане на капацитета е даването на обратна връзка след всеки семинар, базирана на включването на децата и вложените усилия. Това дава на децата важни знания относно какво точно е постигнато. Знанието как детето е допринесло е наистина овластяващо за детското участие.

Мотивацията и изграждането на капацитета на детските фокус групи е продължителен и напрегнат процес, който трябва да използва различни инструменти в работата на групата и трябва да има предвид спецификите на личността на всяко отделно дете. Усилията, инвестирани в изграждането на капацитета, допринасят за ефективното функциониране на групата и за постигането на поставените в групата цели. Колкото до ефектите извън фокус групата, детското участие и принос към груповите дейности помагат

на децата да погледнат на някои лични проблеми от различен ъгъл и да комуникират по-ефективно с важните фигури в живота си.

Подкрепа

Децата ще имат нужда от подкрепа и понякога от напътствия от възрастни в организацията. Затова е добре в нея да има експерт, занимаващ се конкретно с детската група. Най-добрият вариант е да има двама фасилитатори на детската група, с които децата да се запознаят и да изградят доверителна връзка, така че, ако единият не е свободен, другият да може да предостави необходимата подкрепа. Въвличане на много различни експерти може да създаде сериозни проблеми, свързани с изграждането на хармония между децата и възрастните. Избраните експерти трябва да са напълно посветени и запознати с дейностите, свързани с детската група, да следят напредъка и, когато възникне проблем, да могат да предложат решение, основано на знанията, които са събрали за групата и отделните деца. Така, дори някой друг да се включи в определена дейност/семинар/събитие, водещият експерт(и) ще може да подготви децата и ще бъде на разположение да отговори на техните въпроси и възможни колебания.

За да предостави подкрепа и да осигури функционирането на детските групи, организацията трябва да подготви набор от насоки за процеса, основани на опита, очакванията и ресурсите си. Насоките трябва да дават инструкции относно какво трябва и какво би могло да се прави с групата (дейности, защитаващи процедури, запис на участието), от кого (кои експерти), как, къде и др.

Голямо внимание трябва да се обърне на поддържането на мотивацията у децата. Дори да са мотивирани в началото, децата могат да се отегчат или да загубят интерес по всяко време, ако няма постоянна работа, насочена към запазване на мотивацията. Това означава предлагане на игри и дейности за сближаване и включване в групата. По-голямата ангажираност на експертите по детско участие и доброто взаимодействие между тях и децата също са важни.

Специален набор от вътрешни правила трябва да бъде създаден за детската група – тези правила трябва да бъдат създадени заедно с децата, а не само от възрастните, които да ги наложат на децата. По този начин младите

хора ще се чувстват по-въвлечени и отдадени да следват тези правила и насоки. Те могат да бъдат свързани с:

- начина, по който групата ще се събира и ще общува;
- продължителността на срещите;
- употребата на мобилни телефони по време на срещите, присъствие;
- правото да избират дали да участват в определена дейност, или не и др.

5.2. ТЕХНИКИ ЗА РАБОТА С ДЕЦА, КОИТО ДА СЕ ИЗПОЛЗВАТ ПО ВРЕМЕ НА ДЕТСКИТЕ СЕМИНАРИ

Съгласие на родителите

Тъй като работим с малолетни и непълнолетни лица, решенията като участие в група трябва да са съгласувани с родителите. Писменото съгласие е важно, тъй като, ако го няма, решението може да се оспори по всяко време. Трябва да се отбележи, че родителите могат да преосмислят решението си, ако чувстват, че не е безопасно за детето им. Именно затова е важно да ги държите информирани за текущите и предстоящите дейности, за да бъдат подготвени и да се отговори на тревогите им. Важно е да са налице двамата фасилитатори, свързани с групата, така че да бъдат на разположение за въпроси от родителите възможно най-рано в процеса по участието. Ако родителите не са склонни да дадат съгласие за участие по принцип или за определена дейност (например пътуване), експертите могат да разговарят с тях и да се опитат да им обяснят какво ще се прави, как, какви мерки за безопасност ще бъдат взети и др. Това е добра възможност родителите да се почувстват по-сигурни и да дадат съгласие за участието на децата си.

Кодекс за поведение при работа с деца

Трябва да се разработи специален кодекс за поведение в организацията, който разпределя ролята и отговорностите на експертите, работещи с деца. Той трябва да е базиран на общия кодекс за поведение на организацията и на Конвенцията на ООН за правата на детето, но и да съдържа допълнителна информация, специфична за дейностите по участие. Кодексът трябва да съдържа кое е етично и кое е неетично при работа с деца, как ще се осигуряват границите, конфиденциалността и достойнството на децата и др.

ФОКУС ГРУПИ/МЕДИАЦИЯ НА ВИРТУАЛНИ ГРУПИ/ЕКСПЕРТНИ РАБОТИ ГРУПИ

Дейностите, избрани за групи – и на живо, и виртуални – трябва да са внимателно подбрани, съобразно няколко главни критерия:

- трябва да са свързани с текущите дейности/проект/инициативи на организацията (напр. ако организацията трябва да създаде ново мото, децата могат да участват с идеи; ако вече има мото, те могат да участват в оценката му или да дадат идеи какво е нужно за уебсайта и др.;
- трябва да са смислени – и за децата, и за организацията; участие заради самото участие не е добра опция и никой не е мотивиран от дейности, които не смята за смислени или полезни;
- трябва да позволяват реално участие на деца – например ако е нещо, което в крайна сметка няма да зависи от приноса на децата, то може да се окаже разочаровашо за тях и да служи като лош пример;
- трябва да са интересни и динамични – скучни задачи ще накарат децата да напуснат групата и няма да има динамика. Децата са любопитни и гъвкави и тези техни качества трябва да бъдат използвани като основа на подхода, но не трябва да се изпитва търпението им;
- трябва да са приспособими към условията; различни игри и дейности трябва да бъдат използвани в съответствие с размера на групата, основата цел, възрастта на децата, материалната база и др.

Специфичните техники, подходящи за използване, могат да бъдат различни:

- загриващи игри (разчупващи леда) - подходящи са за началните етапи на формиране на групата и за началото на всеки семинар/среща;
- упражнения за сближаване на групата – такива, които изискват членовете да са заедно, да споделят информация, да изграждат доверие;
- ролеви игри – те обикновено са популярни сред децата и са много ценни като начин да се опитате наистина да ходите в чужди обувки и да се запознаете с чуждата перспектива;
- интервюта;
- презентации - изготвяне и изнасяне на презентации на различни теми;
- специални игри/техники, свързани с определена теми;
- творчески упражнения – рисуване, писане, правене на колажи;

- ободряващи дейности за моменти, в които членовете на групата се чувстват изморени или не могат да запазят вниманието си, и др.

Експертите по детско участие трябва предварително да подготвят различни игри, упражнения и техники, които трябва да бъдат приложени гъвкаво: някои техники могат да бъдат много популярни и могат да бъдат включени повече от веднъж, докато други може да не са подходящи в определен момент или с определени деца. Именно затова някои от избраните техники могат да се премахнат, други да бъдат прибавени или модифицирани. Фокусът трябва да е поставен върху децата и техните нужди и интереси.

Харта на детското участие

При работа с деца, включени в дейности по участие, изготвянето на Харта на детското участие може да се окаже особено полезна. Хартата въвежда основни правила за участието като значението на уменията да слушаш и да бъдеш изслушван, както и значението да се осигури пространство всеки да се изкаже и всяко мнение да бъде уважено и отчетено; нужната атмосфера/място/обстановка, която е спокойна и насочена към децата, за приятни и забавни дейности, както и нуждата възрастните да дават обратна връзка какво се е случило и защо и др.

Хартата на участието трябва да е насочена специално към децата и младите хора, за да ги запознае с правото им на участие и да ги овласти да се възползват от това право.

5.3. СПЕЦИФИЧНИ ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ОБХВАТА, КАЧЕСТВОТО И РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ И ИНСТРУМЕНТИ, ЧРЕЗ КОИТО СЕ СЪБИРА ТАЗИ ИНФОРМАЦИЯ

Как да разберем дали участието наистина е било смислено, задоволително и овластяващо за децата и младежите? Не е достатъчно да се фокусираме само върху това, с какво детското участие е допринесло към работата. Много по-важно да се концентрирате върху това как участието е възприето от самите деца. Изискват се специфични методи, техники и индикатори, които да измерят това.

Един проект лесно може да осигури наблюдение на категориите по обхват, качество и резултати от детското участие.

5.3.1. ИЗМЕРВАНЕ НА ОБХВАТА НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ

Важно е да се оцени как децата разбират обхвата на собственото си участие в различни дейности – дали го виждат като консултативно участие, водено от възрастен, като колаборативно участие или като участие, водено от детето.

На основата на матрицата за измерване на обхвата на детското участие, екипът по участието трябва да идентифицира специален за проекта индикатор, отнасящ се към категорията на обхвата на детско участие (виж табл. 1).

Индикатор за измерване на обхвата на детско участие

Индикаторът, определян за конкретно ниво на оценка на детското участие, може да бъде формулиран по следния начин: „Поне 70% от децата (участващи в даден семинар/дейности/събитие) оценяват участието си като колаборативно участие или като детско участие, водено от детето“. Информацията, която трябва да се събере, е броят на децата, оценяващи участието като консултативно детско участие, водено от възрастен, като колаборативно участие или като детско участие, водено от детето.

Препоръчителен инструмент/игра

При избора на практическите инструменти за събиране на данни за индикатора, измерващ обхвата на участие, е препоръчително екипът на проекта да избере интерактивна игра за оценка, която е подходяща за конкретния контекст – единична или групов игра, серия от семинари за деца или друго.

Следващият параграф описва как може да бъде приложено едно определено упражнение за измерване на обхвата.

Описание на играта: Фасилитаторите слагат 3 плаката на различни места в стаята, където се провежда семинара/събитието по участие за децата. Картинките на плакатите показват трите вида участие - консултативно детско участие, водено от възрастен, колаборативно участие или детско участие, водено от детето. Оригиналната версия на играта съдържа четвърти пла-

кат, изобразяващ ситуация, в която децата не са включени. В някои проекти, в които детското участие е основна цел или средство за постигане на други цели, този плакат може да не е релевантен.

Когато плакатите са поставени из стаята, фасилитаторите обясняват на децата образите и съответстващите думи под тях, като по този начин свързват плакатите с идеята на видовете участие - консултативно детско участие, водено от възрастен, колаборативно участие или детско участие, водено от детето. При изучаване значението на думите заедно с децата, като отправни точки може да се ползват критериите на Лансдаун за всеки тип участие, но те трябва да бъдат представени на подходящ за децата език, за да могат да ги разберат.

Когато фасилитаторите са сигурни, че децата са разбрали каква е идеята на всеки тип участие, изобразено на плаката, децата и младежите биват приканени да застанат до онзи плакат, който най-добре илюстрира степента, в която те са били включени в процеса по участие. Когато всички деца са заели своите места под някой от плакатите, фасилитаторите ги питат (понякога индивидуално, понякога като група) какви са аргументите да застанат точно на това място. След като изслушат аргументите на всички, децата имат възможност да сменят мястото си, ако желаят.

В края на играта фасилитаторите записват последната позиция на децата, тоест записват броя на децата, които стоят под всеки плакат, като по този начин събират информация относно броя на децата, оценили вида участие в конкретния семинар като консултативно детско участие, водено от възрастен, колаборативно участие или детско участие, водено от детето.

Играта може да се повтаря в края на всеки семинар/дейност/събитие. Обобщените данни се представят в анализа на резултатите от детското участие.

ТАБЛИЦА 1. Индикатори за измерване на обхвата на детско участие и инструменти за събиране на необходимата информация

ВИД УЧАСТИЕ	КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОР	ИНСТРУМЕНТИ (за събиране на информация)
Консултативно детско участие, водено от възрастни	Вижданията на децата са поискани, но дизайна, събирането на информация и анализът се правят от възрастни.	Брой деца, оценяващи участието като консултативно детско участие, водено от възрастни.	Деца, застанали до плаката, който според тях най-добре изобразява вида участие (15 мин)
	При планиране се взимат предвид въпроси, повдигнати от децата.		
	Проведени са консултации с децата дали програмата успешно е постигнала целите си.		
Колаборативно участие	Децата допринасят към дизайна на методологията, събирането на данни и техния анализ.	Брой деца, оценяващи участието като колаборативно.	Играта се провежда по време на последната сесия от детските уъркшопове, така че информация може да се събира след всеки семинар.
	Децата са въвлечени в прилагането на програмата.		
	Децата си взаимодействат с възрастните при развитието на критериите за оценка на програмата.		
Детско участие, водено от детето	Децата сами идентифицират проблемни области.	Брой деца, оценяващи участието като детско участие, водено от детето.	
	Децата организират и управляват програмата и носят пълна отговорност за прилагането ѝ.		
	С подкрепа от възрастните децата оценяват проекта.		
<p><i>*Настоящите критерии за трите различни вида участие, както и предложената игра за събиране на информация, са цитирани по Gerison Lansdown's "Framework for Monitoring and Evaluating Children's Participation" (Lansdown, July 2011).</i></p>		<p>Индикатор: поне 70% от децата оценяват участието си като консултативно участие, колаборативно участие или детско участие, водено от детето.</p>	

5.3.2. ИЗМЕРВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

Подобно на подхода при измерване на обхвата на детското участие, при оценка на качеството на участието, също може да бъде много полезно използването на матрица за измерване на качеството на детско участие. При привеждане в действие на категорията на качеството на детското участие, екипът на проекта трябва да се обърне към насочващите критерии, като обръща специално внимание на намирането на еквивалентни формулировки, подходящи за деца, за да могат децата с различен капацитет добре да разберат какво означава всеки стандарт за качество.

На основа на знанието от матрицата, екипът трябва да формулира специфичен за проекта индикатор, релевантен за категорията на качеството на детското участие (виж табл. 2).

ТАБЛИЦА 2. **Индикатори за измерване качеството на детското участие**

СТАНДАРТ ЗА КАЧЕСТВЕНО УЧАСТИЕ	КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОР	ИНСТРУМЕНТИ (за събиране на информация)
Прозрачно и информативно	Децата разбират за какво се отнася проектът и са информирани за обхвата и естеството на участието си.	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
	Ролите и отговорностите на всички са ясно определени и разбрани. Децата са съгласни с целите.		
Доброволно	Децата доброволно са приели да участват.	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
	На децата е предоставено време да обмислят включването си.		
	Децата могат да се откажат, когато пожелаят.		

СТАНДАРТ ЗА КАЧЕСТВЕНО УЧАСТИЕ	КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОР	ИНСТРУМЕНТИ (за събиране на информация)
Уважение	<p>Уважават се ангажиментите на децата и отделеното от тях време.</p> <p>Методите на работа са съобразени със социални, икономически и културни практики.</p> <p>Редовно информиране за хода на проекта на възрастните, важни в живота на децата, за да се осигури участието на децата.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
Релевантно	<p>Въпросите са релевантни за живота на децата.</p> <p>Децата не се притискат да участват в обсъждането на въпроси, които не смятат за важни.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
Подходящо за деца	<p>Методите на работа са разработени заедно с децата и укрепват самочувствието и самоуважението на децата.</p> <p>Места за среща, подходящи за деца.</p> <p>Информацията се предава във формат и време, подходящо за деца.</p> <p>Отчита се нуждата на децата участието им да е забавно и приятно.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
Приобщаващо	<p>Децата имат равни възможности да участват и не са дискриминирани по никакъв признак.</p> <p>Участието отговаря на капацитета на децата.</p> <p>Инициативата е чувствителна към културния контекст на участващите деца.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)

СТАНДАРТ ЗА КАЧЕСТВЕНО УЧАСТИЕ	КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОР	ИНСТРУМЕНТИ (за събиране на информация)
Подкрепено от обучение за възрастни	<p>Екипът има подходящи обучения, инструменти, супервизия.</p> <p>Екипът редовно оценява практиките си, свързани с работата му по детско участие.</p> <p>Екипът е чувствителен към детското участие.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
Сигурно и чувствително към рисковете	<p>Участващите деца са информирани, че по всяко време могат да потърсят помощ или да се откажат, ако се почувстват некомфортно, насилени или темите са травматични за тях.</p> <p>Има получено съгласие за използването на цялата информация, предоставена от децата (включително снимки, дигитални картинки).</p> <p>Децата имат право на сигурна и конфиденциална процедура за докладване на нарушения на техните права.</p> <p>Освен ако има друга уговорка, не трябва да е възможно да се проследи информация до отделно дете или група от деца.</p>	Оценката, която децата дават на изискванията.	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)
Отговорно	<p>Всички включени деца получават бърза и ясна обратна връзка за ефекта от своето участие.</p> <p>Възрастните ще оценяват как са разбрали и приложили приоритетите на децата.</p> <p>Децата са подкрепени да участват в последващи дейности и процеси за оценка.</p>	<p>Оценката, която децата дават на изискванията.</p> <p>Индикатор: 70 % от децата оценяват поне 5 от стандартите с най-високата или втората най-висока оценка (2 или 3 бобчета).</p>	Гърнета и бобчета - игра (15 мин.)

*Настоящите стандарти и критерии за качеството на детското участие, както и предложената игра за събиране на информация, са цитирани по Gerison Lansdown's "Framework for Monitoring and Evaluating Children's Participation" (Lansdown, July 2011).

Индикатори за измерване на качеството на детското участие

Както се вижда от табл. 2, примерната формулировка на индикатор за измерване на качеството на детското участие може да е следната: „70% от децата оценяват най-малко 5 от стандартите за качествено участие с най-висок или втори най-висок резултат“. Информацията, която трябва да се събере, за да се анализира дали конкретният индикатор е постигнат, или не, е резултатът, с който децата оценяват всеки стандарт по време на индивидуални семинари/дейности/събития.

Инструменти за оценяване/игри

Примерен практически инструмент за събиране на данни за измерване на качеството на участие в конкретен семинар/дейност за деца може да бъде интерактивна игра за оценка, наречена „Гърнета и бобчета“ (заимствана от „Инструментариум за създаване на стъпки на промяна в мониторинга и оценяването на участието на децата“ (Lansdown, G. (2011) „Framework for Monitoring and Evaluating Children’s Participation“ and the „Toolkit for Creating a Step Change in Monitoring and Evaluating Children’s Participation“),

Играта „Гърнета и бобчета“ може да се използва, за да се оцени до каква степен всеки от деветте стандарта за качество е покрит, както и да се дадат предложения за това какво може да се подобри. Играта може да бъде част от сесията за оценка в края на семинара/дейността.

Описание на играта: В началото на играта фасилитаторите подреждат 9 хартиени чаши. На всяка има етикет с един от стандартите. Фасилитаторите обясняват приятелски и разбираемо на децата значението на всеки от деветте стандарта. След това децата биват приканени да оценят степента, до която всеки стандарт е постигнат в конкретния семинар. Децата, като група, могат да поставят до 3 бобчета във всяка чаша, като броят бобчета означава следното:

- **0 бобчета** = стандартът изобщо не е изпълнен;
- **1 бобче** = стандартът в действителност не е спазен;
- **2 зърна** = стандартът е спазен до известна степен, но не е напълно постигнат;
- **3 зърна** = стандартът е напълно постигнат.

Децата имат възможност да изследват всеки стандарт по отделно и имат за задача да се споразумеят за оценката, която ще дадат като група. Важно е фасилитаторите да осигурят пространство и условия на децата да изразяват свободно своите мнения, докато обсъждат всеки стандарт. Хубаво е децата да бъдат насърчавани да аргументират своите групови решения. В края на играта фасилитаторите записват резултата, с който детската група е оценила всеки един от деветте стандарта. Обобщените данни относно качеството на участието трябва да бъдат представени и интерпретирани при анализа на резултатите от участието на децата.

5.3.3. ИЗМЕРВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ УЧАСТИЕТО НА ДЕЦАТА И ИНСТРУМЕНТИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

При разработването на индикатори за измерване на резултатите от участието на децата, екипът на проекта трябва да формулира очакваните резултати въз основа на видовете въздействия, свързани с участието на децата.

Ако конкретна дейност за участие на деца е пилотна инициатива за организацията, екипът за участие може да реши да изследва и наблюдава само някои от резултатите на равнището на децата и младежите, участващи пряко. С пилотни инициативи, резултатите за участващите професионалисти, съответната служба или организацията като цяло, могат да останат неизследвани и да бъдат разгледани в рамките на бъдещи проекти. Повишеното самочувствие, самоувереност и чувство за овластяване са само част от резултатите, които лесно могат да бъдат проучени на нивото на отделните деца и юноши. Таблица 3 предлага възможни формулировки на показатели, имащи отношение към измерването на горепосочените специфични въздействия върху децата (виж табл. 3).

Основният инструмент за събиране на информация за горепосочените показатели може да бъде формуляр за обратна връзка с децата, който децата да попълнят на място веднага след провеждането на семинар или по-късно вкъщи. Формулярът за обратна връзка трябва да съдържа въпроси, отнасящи се до желаните области за изследване, а напредъкът по горепосочените индикатори трябва да бъде своевременно наблюдаван и анализиран след завършване на цялата серия от семинари. Резултатите от

ТАБЛИЦА 3. Индикатори за измерване на резултатите за децата, които са пряко ангажирани с дейностите по участие

ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ	ОЧАКВАН РЕЗУЛТАТ	ИНДИКАТОРИ	ИНСТРУМЕНТИ
Деца и юноши	По-високо самочувствие и самоувереност	<p>70% от децата заявяват, че имат положителен опит и че техните гледни точки и мнения са били изслушани.</p> <p>Събрана информация: обратна връзка от децата и брой деца с положителен опит.</p> <p>70% от децата заявяват, че те са повлияли на взимането на решения.</p> <p>Събрана информация: обратна връзка от децата и брой деца, които смятат, че те влияят върху взимането на решения.</p>	<p>Формуляр за обратна връзка</p> <p>Игра „Карта на тялото“ - изследва промените в децата преди и след участието им в проекта.</p> <p>Промените могат да бъдат положителни или отрицателни, очаквани или неочаквани.</p> <p>(продължителност: 45 мин.)</p>
	Чувство за овластеност	<p>70% от децата заявяват, че им е дадено място да споделят мнения/предложения.</p> <p>Събрана информация: обратна връзка от децата.</p> <p>70% от децата и младежите получават обратна информация за приноса си.</p> <p>Събрана информация: брой на децата, получили обратна връзка.</p> <p>70% от децата са в състояние да говорят за значението или ползите от участието на децата.</p> <p>Събрана информация: обратна връзка от децата.</p> <p>70% от децата разбират защо са поканени да участват.</p> <p>Събрана информация: обратна информация от децата.</p>	

формулярите за обратна връзка трябва да бъдат обобщени и отразени в края на конкретната дейност по участие.

Друг инструмент за събиране на данни за резултатите от участието на децата може да бъде играта „Карта на тялото“, зета от “Наръчник за създаване на стъпка за промяна в мониторинга и оценяването на участието на децата” (Lansdown, G. (2011) “Framework for Monitoring and Evaluating Children’s Participation” and the “Toolkit for Creating a Step Change in Monitoring and Evaluating Children’s Participation”).

Когато детското участие е в поредица от семинари, първата част от играта може да се проведе по време на семинара за въвеждане на упълномощаване, а втората част - по време на заключителния семинар за оценка. Играта измерва промените в живота на децата преди и след активното им участие в групата чрез съпоставяне на лявата страна на тялото, което изобразява периода преди участието и дясната страна на тялото, представляваща детската реалност след участието им в семинарите. Резултатите от играта „Карта на тялото“ също трябва да бъдат обобщени и анализирани, след като конкретната активност е приключила.

5.4. ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОБРАТНА ВРЪЗКА

Инструментариумът за получаване на обратна връзка и измерване на участието трябва да бъде проектиран преди началото на активността за участие. Както и при другите предлагани инструменти и игри, съществуват различни възможности, така че изборът трябва да се основава на критерии като възраст и брой на децата, срокове, други планирани дейности, добри практики и опит (ако експертите са добре подготвени да използват някои определени инструменти или методи или предпочитат специфични такива). Някои игри/инструменти бяха описани в предходните параграфи. Също така може да бъде включен кратък формуляр за обратна връзка, който може да бъде разработен за определена група или за конкретен цикъл на срещи на групата. Пример за такъв формуляр за обратна връзка има в. Други инструменти и игри могат да бъдат разработени и въведени или модифицирани в зависимост от това, какво е необходимо и работи най-добре за конкретните нужди на даден проект.

В обобщение, когато се събира обратна информация от децата, най-полезен инструментариум е комбинацията от формуляр за обратна връзка,

интерактивни игри и заключителен семинар за оценка (за повече подробности виж Глава 5)

Във всеки случай, за да се измери участието и да се получи смислена обратна връзка, която може да бъде анализирана, инструментите трябва да са ясни от самото начало и да се прилагат редовно. Също така, резултатите трябва да бъдат правилно интерпретирани. Следващият параграф се фокусира върху процеса на отчитане на участието на децата.

5.5. ИНСТРУМЕНТ ЗА ОТЧИТАНЕ НА ДАННИ ОТ ДЕТСКИ СЕМИНАРИ И ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УЧАСТИЕТО

Записване на семинари за участие е инструмент, който може да бъде много полезен при отчитане на данните за детските семинари и показателите за измерване на участието на децата. В табличен формат се записват данните, свързани с измерването на обхвата и качеството на участието на децата.

Инструментът събира данни за:

- дата, място и тема на семинара за участие;
- цел на участието и броя на участниците;
- брой на децата, оценяващи участието като консултативно;
- брой на децата, оценяващи участието като колаборация;
- брой на децата, оценяващи участието като участие, водено от децата;
- брой стандарти за качество, които децата оценяват с 2 или 3 бобчета;
- кои стандарти са били например прозрачни и информативни, доброволни, уважавани, подходящи, подходящи за деца, включително, подкрепени от обучение за възрастни, безопасни и чувствителни към риск.

Инструментът се попълва след всеки семинар, провеждан с детската група за мониторинг и консултации, и позволява да се анализират и обобщат данните по отношение на постигнатия обхват и качеството на участието на децата, след приключване на цялата серия от семинари/дейности/събития (виж Приложението към Глава 6).

ГЛАВА 6: ОБСЪЖДАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Ще изброим и някои общи препоръки за разработване на ефективни практики за участие на деца, които биха могли да бъдат полезни за други услуги или програми, работеща със или за деца.

Измерването и анализът на резултатите от участието изисква водене на дневник, събиращ информация за това, което се случва в процеса, както беше описано в предишната Глава 5. Записът за семинарите за участие е инструментът, използван за събиране на основна информация за семинарите - дата и тема на семинара, цел на участието на децата, темите/областите/дейностите, в които децата са допринесли и т.н. Инструментът също така служи за събиране на информация за обхвата и качеството на участието на децата.

Играта, която най-често използваме за измерване на обхвата на участието на децата, беше взета от "Инструментариума за създаване на стъпка на промяна в мониторинга и оценяването на участието на децата" на Лансдаун (Gerison Lansdown, 2011). Играта измерва преценката на децата в каква степен са били лидери, партньори или наблюдатели по време на семинарите.

Целта на играта, измерваща качеството на участието на децата, е да се събере информация дали участието на децата е покривало различни критерии като прозрачност и информираност, доброволно, уважително, релевантно и т.н.

Играта, която екипът на проекта използва за измерване на резултатите от участието на децата, е "Карта на тялото". Първата част на играта беше проведена по време на семинара за учредяване на упълномощаване, а втората още не е завършена. Играта измерва промените в живота на децата след активното им участие в групата, като съпоставяне на лявата страна на тялото - изобразяваща периода преди участието на децата в групата, и дясната

страна на тялото - изобразяваща детската реалност след участието в семинарите.

В заключение може да се обобщи, че предложената методология може да бъде прилагана към всеки формат на детска група, свързана с участието на децата в текущата дейност на една организация или по конкретен въпрос.

БИБЛИОГРАФИЯ

A Guide to Child Participation Practice in Child Helplines (2007) Child Helpline International. Copyright Child Helpline International.

Barbazette, J. (2006). The Art of Great Training Delivery. Strategies, Tools and Tactics. Pfeiffer, CA

Brzozowska-Brywczyńska, M. (2013). Analzy i opinie. Partycypacja dzieci. Online: http://www.mlodziemawplyw.org.pl/files/publikacje/Partycypacja_dzieci.pdf

Bahna, M.; Piscová, M. (2013): Survey on helpline Linka detskej istoty. Bratislava: Slovak Academy of Science, 2013.

Council of Europe (DGI – Justice and Human Dignity Directorate and in-country review team): Child and youth participation in the Slovak Republic. A Council of Europe policy review. 2012. Designed within Programme “Building a Europe for and with children”. Strasbourg: Council of Europe, 2012, 175 p. Can be found: http://www.coe.int/t/dg3/children/participation/PolicyReviewSlovak_en.pdf

Developing a child protection strategy that incorporates the principles of good child participation practice (2008). Copyright Child Helpline International.

Dzurindová, E.: Štatistická správa Linky detskej istoty pri SV UNICEF 2013. 2013. Internal material. Bratislava: Slovenský výbor pre UNICEF, 2014, 5 p.

Fundacja Batorego, Skuteczna praca z młodzieżą. Przewodnik po partycypacji młodzieży (Working effectively with young people. A guide to youth participation) http://www.mlodziemawplyw.org.pl/files/publikacje/Skuteczna_praca_z_mlodziem.pdf

Hart, R.(1992) Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. UNICEF publication. Retrieved from: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

Kilian, S. (red.) (2010). Edukacja obywatelska we współczesnej szkole. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Lansdown, G. (2011) “Framework for Monitoring and Evaluating Children’s Participation” and the “Toolkit for Creating a Step Change in Monitoring and Evaluating Children’s Participation”,

Napiontek, O. (2013). Młodzieżowa rada gminy - model działania. Online: http://www.mlodziemawplyw.org.pl/files/mlodziemowa_rada_gminy_model_dzialania.pdf

Oćwieja, K., (2002). Nie tylko w szkole. Nowe w Szkole.

Röhrborn, B., Żylicz, P.O. (2013). Dziecko ma głos. Raport z badań.

UNICEF. A Handbook on Child Participation in Parliament. Handbooks for Parliamentarians. Book No. 18 - 2011. retrieved from: <http://www.ipu.org/PDF/publications/child-parl-e.pdf>

Żylicz, P.O. (2009). Obywatel Dziecko. Raport z badań dzieci.

ИЗМЕРВАНЕ
НА РЕЗУЛТАТИТЕ
ОТ ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ

ИГРА „КАРТА НА ТЯЛОТО“

Играта може да служи за проучване на промените във възгледите и преживяванията на децата преди и след тяхното въвличане в програма за насърчаване на детското участие. Играта е адаптирана от Lansdown's Toolkit for Creating a Step Change in Monitoring and Evaluating Children's Participation (Gerison Lansdown, July 2011). Като инструмент тя е особено ценна за отчитане на резултатите, особено в случай, че е събрана начална информация, но може да се приложи и ако не е. Играта е предназначена да бъде реализирана в две части: за предварителна и финална оценка и отчита разликите в живота на децата, настъпили в резултат от тяхното активно участие. Ползва се рисунка на човешко тяло, като лявата страна фигуративно изобразява периода преди включване в група за детско участие, а дясната – периода след реализиране на такова участие.

ОПИСАНИЕ НА ИГРАТА И НАЧИН НА ПРОВЕЖДАНЕ

Необходимите материали

- Листове хартия с нарисувано човешко тяло върху тях – по един лист за всяко дете
- Лист от флипчарт с рисунка на човешко тяло
- Моливи, писалки, маркери, пастели с различни цветове
- Лепящи се листчета
- Тиксо

Въведение

Обяснява се на участниците, че играта цели да ги насърчи да споделят промените, настъпили в живота им, в техните познания, поведения и нагласи преди и след включването в програмата за насърчаване на участието. Тези промени може да са положителни или отрицателни, очаквани или неочаквани.

Показва се нарисуваното върху листа от флипчарт човешко тяло, като се прокарва вертикална линия по средата на фигурата и се обяснява, че лявата страна представя детето преди участието му в програмата, а дясната – след участието.

Всички деца получават листове с човешки фигури, разделени с вертикална линия по средата, като им се обяснява, че първо имат възможност да помислят и да илюстрират настъпилите промени върху собствените си листове, а след това, ако искат, може да ги опишат и върху голямата човешка фигура. Насърчават се децата да помислят за различни промени, които са се случили в резултат на тяхното участие. Отново им се напомня, че може да отбележат както положителни, така и отрицателни промени. Отделните части на тялото се въвеждат като символизиращи различни сфери от живота и опита на всяко дете. За да е по-лесно на участниците, е добре да им се зададат насочващи въпроси. По-долу може да видите примерни варианти за всяка част от тялото.

Главата

Има ли промени в техните знания? Или в това за какво мислят, за какво се тревожат? Има ли промени в начина, по който възрастните мислят за тях?

Очите

Има ли промени в начина, по който виждат себе си/своето семейство/своята общност/своето училище? Има ли промени в начина, по който възрастните ги виждат?

Ушите

Има ли промени в начина, по който ги слушат околните? Или в начина, по който те слушат другите? Или в това какво чуват и как?

Устата

Има ли промени в начина, по който говорят? Как общуват със своите връстници, родители, учители, други хора? Има ли промени в начина, по който възрастните им говорят?

Раменете

Има ли някакви промени в техните отговорности?

Сърцето

Има ли промени в начина, по който се чувстват по отношение на себе си? Има ли промени в отношението им към другите? Има ли промени в начина, по който възрастни или други деца се отнасят с тях?

Стомахът

Има ли промени в начина им на хранене?

Ръцете, дланите

Има ли промени в това, което правят? Какви дейности извършват? Има ли промени в дейностите, които възрастните им възлагат?

Краката

Има ли промени в това къде ходят?

На децата се дава възможност да помислят и опишат или да нарисуват тези промени по модела „преди и след“ върху собствените си листове. След това се насърчават да напишат това, до което са стигнали за различните телесни части, на лепящи листчета и да ги пренесат върху голямата човешка фигура, като ги залепят около съответната част на тялото. Уточнява се, че те преценяват кое да запишат и да пренесат върху голямата фигура, и то само ако се чувстват комфортно да го направят.

Насърчават се децата да споделят с групата различни промени – очаквани и неочаквани, позитивни и негативни. Член на екипа протоколира всички отговори.

За всяка промяна, която е описана, се дискутира с цялата група дали тя се отнася до всички, до повечето, или само до отделни деца, както и дали те я идентифицират като нещо временно, или като по-скоро трайна и значима промяна, която ще се задържи. Други важни въпроси за дискусия са:

- Кои са най-значимите промени, настъпили в следствие на процеса на участие и защо?
- Има ли някакви разлики в промените, преживени от момичетата и момчетата? От по-големите и по-малките?
- Промените краткосрочни или дългосрочни са? Защо?

В комбинация с лепящите листчета, залепени от самите деца, водещият може да използва цветни стикери, за да отбележи за всяка от промените дали се отнася за всички, за повечето деца (зелен), за някои (жълт), или само до единици (червен). Това може да улесни съхраняването и обработването на събраната информация.

Ако децата искат, може да споделят и своите индивидуални листове с водещите на групата, които да ги съберат заедно с информация за пола, възрастта и други данни за детето.

По-долу е описан натрупаният опит от провеждането на тази игра в рамките на програма за участие сред български деца. Играта е проведена в две части (това е форматът, който позволява събиране на най-много информация, и сравняването ѝ) – в първия семинар/среща на групата за детско участие и във финалния. Представени са конкретните въпроси, които са поставени, както и някои от типичните отговори.

ГЛАВАТА – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В първата част от процеса на децата се задават въпросите „Какво знаете за детското участие? Как се отнасят с вас възрастните?“. Децата имат възможност да напишат своите отговори на лепящи листчета и да ги залепят от лявата страна на главата на нарисованата човешка фигура.

Често отговорите са от типа:

- Възрастните не ни обръщат внимание.
- Възрастните ме прекъсват през цялото време и не ми позволяват да говоря, защото винаги са заети.
- Възрастните се отнасят добре с мен.
- Ние не сме деца, а тийнейджъри.
- Нямам възможност да изкажа своето мнение.
- Ако дам своето мнение, се приема като отговаряне на възрастните.
- Искам мнението ми да се зачита.

На финала на процеса на децата се задава въпросът

„Има ли промяна в начина, по който възрастните се отнасят с вас?“.

- Някои типични отговори са:
- Чувствам, че ме изслушват.
- Изслушваха ме в групата.
- Разбирам, че моето мнение е важно.
- Открих, че моите мисли и мнения са важни и смислени.
- Чувствам, че получавам повече уважение.
- Повечето хора ме изслушват и аз се опитвам да ги изслушвам.
- Имах възможност да говоря.

Извод: Сравнението между отговорите на децата преди и след участието в групата и семинарите отразява промяната в техните познания за детското участие и в техните мисли относно начина, по който възрастните се отнасят към тях. Успешно реализираното детско участие следва да покаже позитивни промени – повече разбиране на самия процес на участие, различна позиция спрямо значимостта на собственото мнение и неговото изразяване. Друг резултат, който може да бъде получен, е повече разбиране за значимостта на гледните точки на другите и тяхното зачитане.

РАМЕНЕТЕ – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В началото на децата се поставя въпросът „Какви са вашите отговорности?“.

Отговорите често са от типа:

- Да помагам на моите родители.
- Да си готвя домашните, да си изяждам храната...
- Обещанията, които съм дал на родителите си.
- Да нося тежка раница.
- Да се грижа за по-малките си братя или сестри, за кучето, за приятелите си, за родителите си...

На финала на децата се задава въпросът „Има ли някаква промяна във вашите отговорности?“.

Получените отговори са от типа:

- Очакванията и критериите, които трябва да покрия, и невинаги успявам.
- Всеки ден родителите ми ми дават нови задачи.
- Трябва да чистя и мия вкъщи.
- Да си оправям леглото.
- Възрастните ми дават много задачи и задължения, но това ми харесва, защото сега разбирам, че ми имат доверие и смятат, че съм достатъчно голям/а.
- Моята сестра.
- Различни отговорности всеки ден.

Изводи: Децата имат различни отговорности, както преди, така и след участието в групите. Повечето задължения са свързани с помощ вкъщи и грижа за членовете на семейството. След участие в групата отговорностите на децата не се променят по същността си, но при някои деца се забелязва ново осмисляне на тези отговорности – например разбиране, че отговорностите са и начин да им се гласува доверие, показател, че вече са по-големи. След участие в групата някои деца започват да приемат своите отговорности като смислена част от живот си, тоест да ги осмислят и възприемат по нов начин.

РЪЦЕТЕ И ДЛАНИТЕ – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В началото на семинара на децата се задава въпросът „В какви дейности участвате обикновено?“.

Ето някои от най-често срещаните отговори:

- Ходя на уроци по китара.
- Уча се да правя фокуси.
- Обичам да рисувам и да чета.
- Ходя на танци, плуване, пеене.
- Плувам.
- Уча си уроците.

Във финалния семинар на децата се задава въпросът „Има ли някакви промени в дейностите, в които сега участвате?“.

- Пиша стихове.
- Свиря на пиано.
- Рисувам и правя неща, уча си уроците, пиша разкази.
- Наука – цял един нов свят
- Рисувам и пиша домашните си.

***Извод:** Ясно се забелязва, че децата споделят, че преди участието си в групата обикновено са вършели различни неща, свързани със спортове и музика. След участието им в групата се отчитат повече дейности, свързани с рисуване и писане. Изглежда, че се чувстват по-креативни и това ги вдъхновява да създават стихове, разкази и др.*

СЪРЦЕТО – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В първия семинар на децата се задава въпросът „Какви чувства или емоции изпитвате през по-голяма част от времето? Можете ли да ги назовете?“.

Ето някои от отговорите:

- Вълнувам се, когато чета книги.
- Любав, щастие
- Омраза, завист, понякога доброта
- Трябва да съм добър и да помагам на хората.
- Забавление, доверие

Във финалния семинар на децата се задава следният въпрос „Има ли промяна в чувствата и емоциите, които изпитвате през по-голяма част от времето?“.

- Повече се вълнувам.

Извод: Става ясно, че децата изразяват както положителни, така и отрицателни емоции, които могат да идентифицират в самите себе си преди началото на програмата. В края те казват, че се чувстват по-развълнувани във връзка с участието си в групата.

СТОМАХЪТ – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В първия семинар на децата се задава въпросът „Имате ли възможност да избирате храната, която ядете?“.

Ето някои от отговорите:

- Нямам право на мнение за храната и ако имам, то се отхвърля.
- Пожелавам си да ям здравословна храна.
- Да и не.
- Това е труден избор.
- Да, аз избирам.

Във финалния семинар децата отговарят на въпроса „Има ли промяна в начина, по който чувствате стомаха си, и променени ли са храните, които ядете?“.

- Понякога ме боли стомахът.
- Имам гастрит.
- Боли ме.
- Големи промени.
- Винаги съм ял здравословна храна.

Извод: Децата споделят, че възрастните не са ги питали за тяхното мнение относно храната, която ядат, преди участието им в групата. След участието те са по-склонни да говорят за проблемите, които имат със stomасите си и за други телесни проблеми.

КРАКАТА – ПРЕДИ И СЛЕД УЧАСТИЕТО

В първия семинар на децата се задава въпросът „Къде ходите обикновено, какви места посещавате?“.

Ето и някои от типичните отговори:

- Обикновено ходя в парка и в центъра.
- Обикновено ходя в планината и на море с родителите си.
- Ходя до вълнуващо място в центъра.
- Ходя на училище и в клуба по танци.

Във финалния семинар на децата се поставя въпросът „Има ли промяна в местата, които обикновено посещавате?“.

- Ходя на село през лятото.
- Ходя до училище сам/а.
- Срещам се с приятелите си.
- Излизам с приятели.
- Бягам по-бързо.

Извод: След участието в групата изглежда, че децата са разнообразили местата, които посещават. Някои казват, че ново за тях е да ходят сами до училище, други – че са станали по-добри в спортовете, които тренират. Тези промени може да имат разнообразни причини, но е позитивен знак, че самите деца ги асоциират с участието им в групата

Методология за инициране и мониториране на детското участие в програми, проекти и организации, свързани с децата и семейството

Автори: екип от фондация „Асоциация Анимус“
Мария Чомарова, д-р Донка Петрова, Кристина Ненова
Редактор и коректор: Албена Раленкова
Дизайн: Мая Колчева

Издател: Фондация „Асоциация Анимус“, 2021
ISBN 978-619-91779-1-4

София 1000, Ул. „Екзарх Йосиф“ 85
Тел. 02 983 52 05; 983 53 05; 983 54 05
e-mail: animus@animusassociation.org
<http://animusassociation.org/>

Да бъдеш Баща

НАЦИОНАЛНА КАМПАНИЯ

„Да бъдеш Баща“ е национална кампания на 8 водещи български НПО. Целта е мъжете да се включат по-активно в грижата за децата, което доказано води до добруването и на децата, и на мъжете, и на цялото семейство. През годините над 300 организации от цяла България са станали част от кампанията. „Да бъдеш Баща“ е част от световната инициатива за бащина грижа MenCare Global, където кампанията представлява България заедно с повече от 45 държави на 5 континента, в които се случват различни инициативи и кампании, които подкрепят с дела идеята таткото да е близо до своите (вечно порастващи) деца.

Партньори в кампанията:

С подкрепата на:

